

Originalni naučni rad
UDK 316.752:398.22]:929 Pupin M.

Nina Zdravković MA,
*doktorand na Odeljenju za etnologiju i antropologiju
Filozofskog fakulteta u Beogradu*

SA PAŠNJAKA DO KULTURNOG HEROJA – PROCESI MITIZACIJE MIHAJLA I. PUPINA U SAVREMENOM SRPSKOM KONTEKSTU¹

Apstrakt: Mihajlo Idvorski Pupin (1854–1935) predstavlja aktuelni fenomen u savremenom srpskom kontekstu počevši od druge decenije dvadeset prvog veka, premda je živeo i radio krajem devetnaestog i početkom dvadesetog veka na prostoru Sjedinjenih Američkih Država. Ovaj srpsko-američki naučnik i diplomata pojavljuje se kao glavni lik televizijske reklame iz 2018. godine, centralna je figura izložbe „Pupin – Od fizičke ka duhovnoj realnosti” (2015–2017) u Istorijskom muzeju Srbije, o njemu se pišu knjige, snimaju filmovi i emisije. Polazeći od pretpostavke da popularnost Pupinovog lika nije rezultat spontanih procesa, odnosno da on biva popularizovan i mitizovan od strane određenih interesnih grupa, pokušala sam da osvetlim procese kroz koje se to događalo, kao i da utvrdim zašto su se oni odvijali vek nakon naučnikovog života. Ovaj pregledni rad najpre će razmotriti pitanja da li Pupina možemo smatrati kulturnim herojem i da li njegov lik biva upotrebljen kroz procese mitizacije.

Ključne reči: Mihajlo Pupin, kulturni heroj, pupinizacija, heroizacija, mitizacija

Uvod

Kada sam započela istraživanje o Mihajlu Pupinu, krajem 2016. godine, generalno interesovanje za njegov lik i delo bilo je znatno manje nego na kraju istraživanja, 2019. godine. Istina je da su mnogi pojedinci i ranije bili upoznati sa njegovim naučnim i praktičnim doprinosima, ali tek nakon izložbe „Pupin

* probudjena_lepota@yahoo.com

1 Ovaj tekst predstavlja sažetak nekoliko poglavlja master rada „Mihajlo Pupin – Put heroja, Antropološka analiza konstruisanja kulturnog i nacionalnog junaka“ koji je odbranjen u septembru 2018. godine na Odeljenju za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.

– od fizičke ka duhovnoj realnosti” koja je održana u Istorijskom muzeju Srbije (2015–2017) i nakon višegodišnjeg angažovanja autorke izložbe Aleksandre Ninković Tašić saznanje, opšta informisanost o naučnom doprinosu i političkom angažovanju Pupina postali su poznati velikom broju ljudi. Tokom leta i jeseni 2018. godine na TV-u je svakodnevno prikazivana reklama, nastala pod pokroviteljstvom Američke ambasade u Beogradu u kojoj je glavni junak bio Mihajlo Pupin². Reklama je deo i dalje aktuelne (2020) kampanje čiji je cilj isticanje srpsko-američkog prijateljstva, a krilatica, odnosno poruka svakog videa je „Vi ste svet”. U novinama Kurir su tokom 2018. godine svake nedelje objavljivi tekstovi Aleksandre Ninković Tašić o nekom segmentu Pupinovog života, a autorku članaka često smo mogli videti na različitim televizijskim kanalima kako nadahnuto govori o naučniku. Pupin je, dakle, vek nakon svog života, vrlo aktuelan fenomen.

U svom master radu sam prikazala i interpretirala sve rezultate dobijene tokom istraživanja, u ovom članku će biti prikazan i analiziran jedan njihov deo. Neću se baviti mitom o uspehu u američkom kontekstu, kao ni automitizacijom koja predstavlja značajni segment Pupinove autobiografije „Sa pašnjaka do naučenjaka” (1929). Poći ću od hipoteze da popularnost Mihajla Pupina u savremenom srpskom kontekstu nije rezultat spontanih procesa, već posledica namerne popularizacije i mitiskih narativa. Za početak ću dati okvirne definicije pojma mita i (kulturnog) heroja, a zatim ću prikazati i analizirati informacije dobijene kroz intervju sa ljudima koje smatram kreatorima mitiskih narativa o Pupinovom životu.

Mit i heroj

Kroz istoriju su se pod mitovima najčešće podrazumevale priče o nastanku sveta i priče o božanstvima. Te priče su skoro uvek bile mistične, odnosno fantastične. Mirča Elijade je u svojoj knjizi „Sveto i profano” ponudio jedno takvo objašnjenje mita:

„Mit priča svetu priču, to jest primordijalni događaj koji se odigrao na početku vremena, *ab initio*. A pričanje neke mitske priče odgovara razotkrivanju tajanstvenosti, jer mitske ličnosti nisu ljudska bića, već bogovi i Heroji prosvetitelji, zbog čega njihova gesta predstavljaju tajanstvenost – čovek ih je mogao upoznati samo putem otkrovenja. Mit je, dakle, priča o onome što se dogodilo *in illo tempore*, priča o onome što su bogovi ili božanska bića učinili na početku Vremena” (Elijade 2003, 129, 130).

U ovakvom objašnjenju vidimo da mitovi često ne govore o stvarnim ličnostima iz istorije, već o „božanstvima i Herojima” *zamrznutim* u vremenu. Za potrebe ovog rada, mit ćemo smestiti u savremeni kontekst. Neki od autora koji

2 https://www.youtube.com/watch?v=Zu_jLz7zYGU

su se ovom tematikom bavili su Aleksandar Bošković (2002, 2014, 2016), Ivan Kovačević (2006, 2007a, 2007b) i Dragana Antonijević (2007a, 2007b). Bošković je u svojoj knjizi „Mit, politika, ideologija” (2006) pružio savremenije objašnjenja koncepta mita:

„Mitovi su važni za jačanje osećaja identiteta kod ljudi. Oni pružaju osećaj utočišta, mesta gde pojedinci osećaju pripadnost nekoj grupi (bilo da je to etnička grupa ili nacija). Mitovi takođe čine važan deo nacionalnih ideologija” (Bošković 2014, 98).

Bošković smatra da su mit i politika dva povezana koncepta, u smislu da mitovi često bivaju upotrebljeni u političke svrhe. Ističe i da mit može biti sagledan kao skup ideja, odnosno kao ideologija koja „pomaže ljudima da shvate svet oko sebe”, te često biva „oružje vladajućih elita”. Dakle, politika i mitovi su teme koje se prepliću u savremenom kontekstu, odnosno proučavanje političke situacije često zahteva proučavanje nekog aktuelnog mita (isto, 14). Ivan Kovačević u knjizi „Mit i umetnost” (2016) takođe govori o tome kako je savremenom čoveku blisko mitsko razmišljanje i verovanje jer zadovoljava „metafizičke i psihološke potrebe” pojedinaca, odnosno zajednica ljudi:

„Ključne mitske paradigme i danas predstavljaju referentan okvir prilikom instinktivnih izbora koje grupe čine u rizičnim situacijama. Na taj način mitovi određuju ‘obrasce sudbine’ naroda – svojih tvoraca i nosilaca. (...) Mitovi su kulturna nužnost jer donose imaginarnu satisfakciju i tako uspostavljaju ravnotežu smisla” (isto, 9).

Autor u nastavku knjige ističe da mitovi o junacima, ratnim herojima i spasiocima naroda „simbolizuju vrednosti koje nacionalne grupe s upornošću afirmišu kao svoj identitet, bez obzira na negativnu ili čak otvoreno represivnu reakciju šire sredine” (isto, 9, 10). On smatra da je jedan od zadataka naše discipline da se objasni i razume, odnosno dekonstruiše mitska priča i tako sazna šta se iza nje krije, odnosno da se utvrdi koji realni interesi, pojedinci i socijalne grupe stoje iza određene mitske priče (isto, 38).

Kulturni heroji

Ljude koji su pružili neki značajan doprinos zajednici, postali njeni uvaženi i uticajni članovi i ostali upamćeni po tome, nazivamo kulturnim herojima. Najčešće su to rodonačelnici dinastija, osnivači tradicija, donosioci zakona i novih religija. U ličnosti kulturnog heroja sadržani su ideali, vrednosti i težnje zajednice koja junaka slavi. Obrasci koji opisuju kulturne heroje se ponavljaju u različitim društvenim grupama, pa se može zaključiti da pored sličnih osobina različitih kulturnih heroja postoje i univerzalni mitovi koji prate ovaj fenomen u raznovrsnim kulturnim kontekstima.

Ovim konceptom se bavio antropolog Bojan Žikić (2011). Pojam kulturnih heroja definiše kao „ličnosti koje su nosioci kulture, tačnije kulturnih vrednosti, normi, moralnih načela itd. u jednoj zajednici, sa kojima se članovi te zajednice identifikuju” (isto, 9). Autor kulturne heroje smatra kognitivnim modelima koji postavljaju norme i vrednosti u određenoj zajednici, kojih se možda sami ne pridržavaju, ali sve jedno zadržavaju svoj autoritet.

Sociolog Orin Klap se takođe bavio konceptom popularnih i kulturnih heroja (Klapp 1948, 1949, 1954). On je konstruisao određene podžanrove u okviru koncepta popularnih heroja. Jedan od njih je i podžanr „dobročinitelj” (*benefactor*). Ovaj heroj pomaže slabima i bolesnima, čini dobra dela i na taj način stiče slavu i naklonost ljudi. Klap smatra da kulturne heroje možemo smatrati dobročiniteljima, zbog neizostavnog doprinosa koji daju svojoj zajednici i ističe da svaka kultura ima takvog heroja (Klapp 1948, 136). Orin Klap ubraja i pronalazače i naučnike modernog doba u ovu grupu (Klapp 1949).

Tok istraživanja

Istraživački metod koji je sproveden tokom prikupljanja informacija o *novom talasu* popularnosti Mihajla Pupina sastojao se iz nekoliko segmenata. Prvi deo istraživanja je obavljen tokom jeseni 2016. i proleća 2017. godine. Podrazumevao je posetu izložbe „Pupin – Od fizičke ka duhovnoj realnosti” u Istorijskom muzeju Srbije, kao i jednodnevno terensko istraživanje, odnosno posetu zavičajnom kompleksu Mihajla Pupina (kuće, crkve, doma kulture i muzeja) u Idvoru. Tom prilikom sam razgovarala sa upravnikom muzeja, dvema kustoskinjama i sa lokalnim učiteljem, poznavaoem Pupinovog života. Prikupljanje relevantnih podataka, odnosno potragu za izvorima, sam nastavila početkom proleća 2018. godine. Moje dalje istraživanje je podrazumevalo čitanje Pupinovih knjiga (Pupin 1929, 2005a, 2005b, 2005c, 2015) i pojedinih pisama i članaka (pisanih za *New York Times* i *Washington post*) koje je pisao krajem devetnaestog i tokom prve polovine dvadesetog veka. Deo izvora bili su tekstovi stranih i domaćih autora posvećeni Pupinovom naučnom i političkom angažovanju, objavljeni u naučnim časopisima i knjigama.

Ključni izvori informacija za potrebe pisanja ovog članka su intervju sa Dragišom Matić u i Idvoru, kao i dva intervjua obavljena sa Aleksandrom Ninković Tašić tokom leta 2018. godine. S obzirom da se Ninković Tašić zalagala za Pupinovu rastuću popularnost tokom protekle decenije, intervju sa njom pružili su dragocene informacije o procesima mitizacije slavnog naučnika, kao i saznanje o nekim manje poznatim činjenicama vezanim za njegov život i delo.

Pupinizacija

Pupinizacija (*Pupinization*) je izraz koji se originalno odnosio na proces kojim je *Pupinovim kalemovima* poboljšana telefonija u Americi, a zatim i u ostatku sveta³. Otkriće kalemova je bilo od izuzetnog značaja, pored unapređenja komunikacije, uštedelo je velike količine novca američkim kompanijama. (Pupin 1929; Bergen 1938; Kennelly 1935) Nakon Pupinove smrti, jedan od njegovih studenata i kolega je o otkriću rekao:

„Pronalazak kalemova je bio od najvećeg značaja za prenos signala u telefoniji. Pre ovog otkrića, telefoniranje sa većih distanci je bilo nemoguće. Takođe, pre 1900. godine, ulice u gradovima kao što je Njujork su bile unakažene telefonskim stubovima na kojima su se nalazile stotine žica. To nije bio praktičan prenos signala čak ni na kratkim udaljenostima, čak ni sa uzemljenim žicama. Kalemovi su omogućili podzemni prenos signala na mnogo većim udaljenostima. Ružne, nepokrivene žice su potpuno nestale sa naših ulica.” (Bergen 1938, 311,312)

Izraz *pupinizacija* u savremenom kontekstu označava proces popularizacije Mihajla Pupina na našim prostorima. Taj pojam je oživela Aleksandra Ninković Tašić, o kojoj će biti reči u nastavku teksta. Postoji sajt pupinizacija.rs koji je *online* verzija izložbe „Pupin - Od fizičke ka duhovnoj realnosti”. Pupinizacija je i naziv *Facebook* stranice⁴ koja okuplja ljubitelje Mihajla Pupina na pomenu-toj društvenoj mreži. Na toj stranici ljudi razmenjuju tekstove, informacije o skupovima i tribinama koji se tiču Mihajla Pupina. U nastavku članka biće prikazani i analizirani procesi pupinizacije, odnosno popularizacije naučnika kroz dva segmenta. Prvi se odnosi na posetu njegovog rodnog mesta i na informacije dobijene tokom iste, a drugi na intervju sa Aleksandrom Ninković Tašić.

Idvor 2017 – Razgovor sa „Učom”

Deo terenskog istraživanja podrazumevao je posetu zavičajnog kompleksa Mihajla Pupina smeštenog u Vojvodini, odnosno u Pupinovom rodnom mestu, Idvoru. Muzejski kompleks sastoji se iz doma kulture „Mihajlo Pupin”, muzeja, crkve, krsta iz 1838. godine, Pupinove rodne kuće i grobova njegovih roditelja, Koste i Olimpijade. Cilj ovog dela istraživanja, koje se dogodilo u aprilu 2017. godine, bio je da saznam više informacija o procesima popularizacije, odnosno heroizacije Mihajla Pupina. Nakon telefonski dogovorene posete, ispred muzeja me je sačekao direktor Svetislav Zakić, zajedno sa lokalnim učiteljem i velikim poznavaoцем Pupinovog života, Dragišom Matić. Sa direktorom sam razmeni-

3 <https://www.thefreedictionary.com/Pupinization>

<https://en.oxforddictionaries.com/definition/pupinized>

4 <https://www.facebook.com/Pupinizacija-582808185210353/>

la par reči i on je ubrzo otišao jer nije imao vremena za dalji razgovor, a smatrao je i da će Uča, kako svi u Idvoru zovu Dragišu Matića, znati da mi ispriča sve što me zanima.

Intervju sam obavila u narodnom domu, koji je zapravo velika prostorija u kojoj su se nalazili Pupinova slika velikog formata, sto sa par stolica, nekoliko polica sa knjigama i razni predmeti koji nisu odavali muzejsku, već kućnu, privatnu atmosferu. Dve žene, za koje se kasnije ispostavilo da su vodiči u muzeju, su me ponudile kafom, a zatim je usledilo sat ipo vremena razgovora sa Učom. Razgovor je bio neformalan i obilovao je mnoštvom informacija. Saznala sam da je moj informant, „za vreme Tita” poslat u Idvor da bude seoski učitelj, te da se tek tada susreo sa saznanjima o Mihajlu Pupinu i da je „ponosan što je predavao u školi koju je Pupin pohađao”. Informacije koje slede, oslikavaju zanimljive podatke, kao i mitološke elemente narativa o naučniku. Iz mnoštva informacija, za potrebe ovog rada izdvojila sam sledeće:

1. Datum Pupinovog rođenja koji se u zvaničnim, inostranim dokumentima navodi kao tačan jeste 09. oktobar 1854. godine. Međutim, Pupin se rodio istog datuma, ali četiri godine ranije (09.10.1854). Razlog ove greške jeste to što je Pupin prilikom upisa na Kolumbija Univerzitet slagao da je mlađi 4 godine jer je u to vreme postojala starosna granica za upis ovog fakulteta.⁵
2. Pupin je u osnovnoj školi kao natprosečno inteligentan učenik preskočio jedan razred i iz četvrtog prešao u šesti. Razlog tome je što je tokom prethodnih razreda „slušao i pamtio šta se uči u drugoj učionici, gde su bili stariji učenici”.
3. Pupin je bio veliki nacionalista, a ta osobia ga je doveo do toga da mu bude zabranjeno dalje školovanje od strane austrougarske vlade pred polazak u srednju školu, nakon što je „prvog maja (tadašnjeg Dana cveća) strgao austrougarsku zastavu sa neke kuće”. Zbog molbe Pupinove majke Olimpijade, dozvoljen mu je nastavak školovanja u Pragu. Mada, kako je informant istakao, „niko nije mislio da će Pupin zaista otići u Prag”.
4. Sestrić Nikole Tesle, naučnik Turbo (prezime koje je dobio na rođenju bilo je Trebić) se za vreme Teslinog života školovao u Njujorku, ali svog strica nikada nije upoznao, već je doktorske studije završio „kod Pupina”. On je u pismu svojoj majci, Teslinoj rođenoj sestri pisao o Pupinu kao „spasiocu”, a Teslu je smatrao „potpunim čudakom”.
5. Pupin je bio dobar prijatelj sa Jovanom Cvijićem i „poznavao je istovremeno podjednako dobro kao i on”. Njih dvojica su zajedno sastavili memorandum zahvaljujući kom je poništen deo Londonskog sporazuma.

Nakon razgovora sa Učom obišla sam muzej i kuću Mihajla Pupina. Kroz njih me je sprovela profesorka i vodič Mirjana Belić. Od nje sam saznala da muzej godišnje poseti 10.000 ljudi i da su to uglavnom školske posete. Saznala

5 Ovu informaciju je potvrdila i Aleksandra Ninković Tašić.

sam i da je broj poseta kulturnom kompleksu u konstantnom porastu, „posebno nakon izložbe Aleksandre Ninković Tašić i njenog konstantnog zalaganja za popularizaciju Pupinovog lika i dela kroz edukaciju ljudi”. Takođe, kada sam napuštala kompleks, direktor muzeja se vratio i poklonio mi je knjigu „Naučnik i patriota Mihajlo Idvorski Pupin” (Martinović i Cucić 2016) i „podržao” moje interesovanje za dalja saznanja o naučniku.

„Od fizičke ka duhovnoj realnosti”⁶

Za vreme trajanja od godinu ipo dana, izložbu u Istorijskom muzeju Srbije „Pupin – od fizičke ka duhovnoj realnosti”, videlo je preko 200.000⁷ posetilaca. Upravo je ta popularnost bila razlog za nekoliko produžetaka trajanja izložbe. Pored bogatog sadržaja i harizmatičnih vođenja Aleksandre Ninković Tašić, postoji još jedan bitan faktor koji je doprineo popularnosti izložbe. Taj faktor je interaktivnost i primenjena tehnologija koji su bili dostupni posetiocima. Posetioci su mogli da *download*-uju aplikaciju „Pupin” koja je bila povezana sa interaktivnim sadržajem u muzeju.⁸ Jedan od brojnih izveštaja sa izložbe glasi ovako:

„Ono što postavku čini jedinstvenim muzeološkim iskustvom za posetioce je upotreba najnovijih tehnologija koje omogućavaju da svaki segment izložbe bude interaktivan. Tako se, na primer, ineraktivne AR naočare koriste prvi put u muzejskoj izložbi. Instalacije koje se aktiviraju samim prisustvom posetioca, vode nas zvukom i slikom do samog Pupina i njegovog vremena.”⁹

Smatram da je interaktivnost i modernost doprinela velikom broju mladih posetilaca, te su informacije i pripovesti autorke prenesene na sve starosne grupe posetilaca.

Intervjui sa Aleksandrom Niković Tašić

Aleksandra Ninković Tašić¹⁰ je neko ko je verovatno najviše zaslužan za rastuću popularnost Mihajla Pupina. Nakon nekoliko neuspešnih pokušaja,

6 Naziv izložbe „Pupin – Od fizičke ka duhovnoj realnosti”, zapravo je i naslov Pupinove knjige “New Reformation: From Physical to Spiritual Realities”, objavljene 1927. godine u SAD-u.

7 Informacija o broju posetilaca dobijena je od autorke izložbe, Aleksandre Ninković Tašić.

8 <http://www.lepaisrecna.rs/slobodno-vreme/vesti/16023-istorijski-muzej-srbije-najveca-izlozba-o-mihajlu-pupinu-svih-vremena.html>

9 <http://imus.org.rs/exhibitions/izlozba-pupin/>

10 Rođena je 3. maja 1978. godine u Beogradu, gde je završila Filološku gimnaziju, a kasnije i Filološki fakultet. Njeno saznanje o Pupinu, a zatim i zalaganje za širenje znanja o njemu traju više od jedne decenije. Aleksandra je predsednica Obrazovno istraživačkog društva

ostvarila sam kontakt sa njom putem *Facebook*-a i dogovorila intervju. Prvi put smo se videle početkom jula 2018, a drugi put početkom avgusta iste godine. S obzirom da sam slušala njena brojna gostovanja u emisijama, čitala njene intervjue i posetila izložbu koju je vodila i kreirala, znala sam kakve odgovore mogu da očekujem. Ipak, želela sam da, lično, kroz intervjue sa njom dođem do informacija koje ću interpretirati. Mogućnost postavljanja podpitanja je bila jedan od razloga za ovu odluku. Razgovori su se odvijali neformalno, u prijatnoj atmosferi stana informantkinje.

a) Prvi intervju

„Odakle da krenem, od Pupina profesora? Mentorskim radom odnegovao nekoliko nobelovaca, svi su o njemu ostavili takve reči, da te prolazi jeza. Prvi nobelovac u Americi koji je dobio nobelovu nagradu za fiziku Robert Millikan, bio je učenik Mihajla Pupina. Govorio je Pupin: ‘Moj cilj je da pravim bolje ljude nego što sam ja sam’. Prva dama fizike, koja je sedela u Kolumbiji u ‘*Pupin’s chair*’, kao što postoji i ‘*Isac Newton’s chair*’, rekla je: ‘Klanjaju mu se svi naučnici Amerike’. On je uzeo Društvo za unapređenje nauke, jednu od najvećih institucija, kad je bila pred propadanjem i podigao je na status moćne i velike institucije. Bio je predsednik svega važnog i velikog u Americi, što se nauke tiče. Njegov udeo u osnivačkom odboru NASA-e je iskreno čudesan...”

Aleksandra je priču nastavila govoreći o Pupinovim lobiranjima za vreme Prvog svetskog rata i njegovim naučnim angažovanjima.

„To vam niko neće reći, ali zbog njega Amerika ulazi u Prvi svetski rat 1917. godine. Pupinu je dato da to oglasi u *New York Times*-u, sa rečima: ‘Amerika ulazi u ovaj rat, zato što smo našli način da detektujemo i uništimo nemačke podmornice’”¹¹.

Moja sagovornica je zatim govorila o Pupinovom pronalasku kalemova, ali i o Pupinovim patentima koji su i danas u upotrebi (frekvencijsko-vremenski multipleks, *tuner*, Pupinov oscilator), zbog čega je on, kako kaže, „otac telekomunikacije”.

„Ja ne mogu da kažem koliko ga ceni američka nauka, ali to je iznad svakog opisa. Gde god da zakucate, vi pronalazite pominjanje Majkla Pupina sa najvećim poštovanjem. Mi smo ga zaturili. Sve što je stekao tokom života, dao je

„Mihajlo Pupin” i dobitnica je Nagrade grada Beograda za 2017. godinu, odnosno *specijalnog priznanja za izuzetan doprinos u realizaciji događaja od značaja za grad Beograd*. Organizovala je nekoliko izložbi posvećenih Mihajlu Pupinu, od kojih je najpoznatija, više puta u ovom radu pomenuta izložba, održana u Istorijskom muzeju Srbije u Beogradu – Pupin – „Od fizičke ka duhovnoj realnosti” (2015–2017). Ninković Tašić je kreatorica nekoliko sajtova koji su posvećeni Pupinu. Ninković Tašić je priredila tri knjige čiji je autor, ili jedan od autora, bio Mihajlo Pupin.

11 <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1917/05/29/102348443.pdf>

srpskom narodu. Lista dobrih dela nije mit, nego da piše našu istoriju, kakvu je mi nikada nismo ispisali.”

Ninković Tašić ističe kako je Pupun davao hiljade školskih stipendija, devojačke miraze, donirao Udruženje glumaca, Udruženje slepih devojaka, osnovao Udruženje ratne siročadi, pomagao Kolo srpskih sestara. Zatim ističe kako je Puin bio „veliki zaštitnik nematerijalne kulturne baštine, arheoloških ispitivanja”.

„On čitavu svoju nauku objašnjava srpskim tradicijama. Pupin je renesansi naučnik. On je zaboravljen, prekriven, preko nauke, preko dobrih dela, preko vere. (...) jer se za nauku ne vezuje reč bog, ali se vezuje za tradiciju.”

Informantkinja dalje govori kako je pravi prevod Pupinove autobiografije jedno vreme bio nedostupan, kako je reč bog nestala iz budućih izdanja, kao i priča o Svetom Savi, a reč vitez je promenjena. Kaže i da je iz ostalih pupinovih knjiga uklonjen deo o Pupinovoj religioznosti i veri, a da je reč bog menjana drugim rečima. Ninković Tašić mi je poklonila tri knjige čiji je urednik i zamolila me je da koristim originalne prevode za rad, što sam i uradila. Kada sam se zahvalila, rekla je da nema razloga, da Pupinu jeste „*mesto u etnološkim i antropološkim radovima*”, a da su poklonjene knjige samo „*zrno istine*”. U nastavku priče, Aleksandra govori o tome koliko je Pupin voleo srpske epske pesme, a da je isto važno i za Nikolu Teslu i Milutina Milankovića. Čak i da je Tesla prvi prevodio neke od pesama na engleski jezik. Aleksandra mi pokazuje knjigu „*Serbian Orthodox Church*” (1918), knjigu čiji je urednik godine bio Mihajlo Pupin.

„Ovo je moja najveća borba bila, ovo su ‘Spomenici srpskih Slovena’. Urednik i onaj koji plaća izdanja je Mihajlo Pupin, supervizor je Vladika Nikolaj. Ova knjiga je Unesko pre Uneska. Prvo slovo o nematerijalnom kulturnom nasleđu. Unesko to zna. Sedam veličanstvenih crkava, manastira je izronilo u zaštiti kao najdragocenija svetska kulturna baština, upravo iz ove knjige. Ovu knjigu je u svojim rukama nosila Rebeka Vest kad je našu zemlju obilazila. Ova knjiga nije prevedena na srpski jezik do sada, to je moj najveći trud. Jedva sam uspela. Prvi put sam našla pokrovitelja. To me skupo košta, nerava, vremena. Godinama se mučim, nikada nije prevedena do sad. Poklanjali su je Pupin i Vladika Nikolaj svuda u svetu, ovim se branila srpska, duhovna baština.”

Aleksandrina priča se nastavlja poetično: „Srpska tradicija je ono što je u osnovi srpske nauke, ko to pokuša da oduzme, oduzeo je sjaj”. Nastavlja priču o Tesli i Milankoviću i o njihovoj zagledanosti u zvezde: „To je izvorište”. Priča i kako je sam Pupin opisivao srpsku kulturu i tradiciju, pisao je u Americi o epskim pesmama, mobama, pripovedanju žena, kao i da je brinuo o arheološkom kulturnom nasleđu. Na pitanje da li joj institucije pružaju podršku, Aleksandra je razmišljala šta da odgovori.

„Oni koji mi pružaju podršku su pojedinci. Tri akademika su mi ostavila svoje arhive, pre smrti. Mnogi akademici da, ali pre svega individualno, iako sam ja mnoge stvari radila kroz institucije, na primer akademiju nauka (SANU), ali kroz sistem – to je gotovo nemoguća misija. Kroz pojedince da.”

U nastavku razgovora, Aleksandra govori o Pupinu i Živojinu Mišiću. Ona sama vodi tok razgovora, tako da je motiv za sledeću priču došao spontano, odnosno bez da sam prethodno podstvila pitanje.

„Jel znaš susret Živojina Mišićai i Mihajla Pupina 1919? Pupin kaže svom prijatelju, Urošu Prediću. Traži Pupin posle Pariske konferencije, kada je osvojio sve što je trebalo da osvoji, traži da upozna Živojina Mišića. Mi to ne znamo, to treba da bude u Bukvaru. I Uroš Predić kaže: ‘Dobro, može, kod mene u ateljeu.’ Ima puno svedoka. Tom prilikom napravljen je portret Živojina Mišića koji Pupin nosi sa sobom. Jedan je ovde u Srbiji, a drugi on nosi sa sobom i nestaje mu trag posle. Ulazi Živojin Mišić. Pupin ustaje, pruža ruku, hvata ga za ruku Živojin Mišić. Pupin kaže: ‘Drago mi je da mogu da upoznam najvećeg srpskog generala i ratnika’, očevici kažu da se Živojin Mišić smeši i kaže: ‘Ali profesore, pa Vi ste mnogo veći ratnik od mene. I u ratu i u miru, Vi ste najveći ratnik koga je Srbija ikada imala.’”

O Pupinovom angažovanju tokom Prvog svetskog rata, odnosno o tekstovima koje je Mihajlo Pupin objavljivao u američkim novinama, Aleksandra kaže:

„Vi ne možete da čitate te članke i da ostanete ravnodušni, na naslovnoj strani *New York Times*-a, Pupin prvi u svetu, traži da se rasturi Austrougarska. Prvi govori o toj potrebi i utiče 1919. da tako bude, da se ne sklapaju delovi.”

Aleksandra u nastavku kaže kako je Pupin donirao skoro dve milijarde dolara, konvertovano u današnju valutu. Tadašnjoj Kraljevini Srbiji dve trećine te sume, a Crnoj Gori jednu trećinu. Kaže i kako je Pupin poslao 25 studenata Kolumbija univerziteta 1915. godine u Srbiju.

„Oni nose humanitarnu pomoć koju ti ne možeš da zamisliš. Oni ne samo da idu sa 25 motornih vozila koje Pupin obezbeđuje, mobilne bolnice, lekovi, pun brod. I oni nisu hteli da se vrate kad prođe raspust, jedva ih je Pupin naterao.”

Aleksandra govori kako je Pupin bio prijatelj slikara Paje Jovanovića, koji je naslikao portrete Pupina i njegove ćerke Varvare:

„Znaš za portret Pupinove ćerke? Ne postoji, u istoriji umetnosti, ne postoji pre toga portret devojčice sa knjigom. On je insistirao da ona bude sa knjigom. Paja Jovanović ga je odgovarao, i na kraju naslikao ćerku sa knjigom, ali u knjizi je bila ruža.”

Za kraj razgovora, Aleksandra govori o svim dokumentima koje je pročitala, do kojih je dolazila u Srbiji i SAD-u, njih ukupno 15000:

„...i to su mi američke arhive najviše pomogle. Nelsonov institut, Kolumbija univerzitet, FBI, u njihovom arhivu – 133 strašne strane o Pupinu. Lokalni mediji, pored Njujork tajmsa, Vašington posta, Čikaga dejli. Ali i oni mediji koji više ne postoje, ali arhive se čuvaju. Sve, gde se ko rodio, gde je ručao, šta je jeo, šta je pio. Tada su naučnici bili *celebrity*...”

Razgovor se završio jer je Aleksandra morala da ide na večeru. Ostao je dogovor da joj se javim ako su mi potrebne još neke informacije, što sam ubrzo i učinila.

b) Drugi intervju

Povod za drugi intervju bilo je pitanje na koje sam smatrala da nisam dobila odgovor. Zanimalo me je šta je Aleksandru motivisalo da, moglo bi se reći, posveti život Pupinu. Odnosno koji se smisao i značenja kriju iza njenog zalaganja. Razgovor smo ponovo obavile u njenom stanu, u neformalnoj atmosferi. Počele smo mojim pitanjem: „Da li biste mogli da ispričate Vašu priču o upoznavanju lika i dela Mihajla Pupina?“. Početak priče je, kako Aleksandra kaže, mogorafija manastira Dečani, koju je dobila „u porodično naleđe“:

„Ta monografija mi dospe u ruke, ja jedva izvučem prvu knjigu, otvorim je, na prvoj strani Pupinova fotografija, piše: ‘Štampano iz fonda Mihajla I. Pupina, Srpska kraljevska akademija’. Šta radi lice naučnika, oca kalemova, tada sam to znala o njemu, na najvećoj, najmonumentalnijoj, moćnoj monografiji srpskog manastira? I ja počnem da tragam.”

U nastavku, ona kaže: „U stvari mene su u to polje uvukla dobra dela Pupinova, to je glavna nit mog traganja, sve se lepilo na to. (...) Nisu postojale institucije u Srbiji, a da nisu primile pomoć od Mihajla Pupina“. Aleksandra kao ključni razlog svojih zalaganja ističe te donacije, odnosno, kako ona kaže, dobra dela:

„I vi kad se suočite sa tom količinom dobrih dela, vi se prvo razoružate, a onda počnete da primete i duhovni nauk i osećate se obaveznim. I čini mi se, da su svi moji razlozi sadržani u tim dobrim delima Mihajla Pupina. I da je ta putanja traganja za tim dobrim delima možda izvor mog najvećeg nadahnuća. Evo nije mi lako da o tome pričam, zato što bi trebalo da se ona poznaju, da se prepoznaju te mape.”

Dokumenta koja su „pristizala sa svih strana sveta“ nisu bila jedini izvor Aleksandrinih saznanja. Jedan od izvora su bili i ljudi. Ljudi koji su, najčešće posredno, poznavali Mihajla Pupina:

„Jedno je to istraživanje kroz papire, a drugo je istraživanje kroz ljude. Eto to je posebno dragoceno. Ja sa doktorom Žarkovićem sam provela u razgovorima više od četiri godine. On ima skoro devedeset godina, njegov otac je bio jedan od najboljih prijatelja Mihajla Pupina iako je bio 30 godina mlađi. On priča o Pupinu i plače. Čovek od devedeset godina, sećajući se priča svoga oca, on plače. (...) I to je za mene možda najdragoceniji izvor saznanja, utisaka, tako sam saznala da je Pupin uvek stajao kada je pričao o svojoj majci, da sedeći o njoj nije mogao da priča. Ja sam posle pronalazila mnoge dokaze na drugim mestima, ali sam znala šta da tražim, na koja vrata da kucam. Ja ne bih znala ni od kog teksta da krenem. To su arhive s kutijama, to su podrumi...”

O cilju svoje potrage, o razlozima popularizacije Pupina, odnosno njegovog predstavljanja javnosti, sagovornica je rekla:

„Jedan deo jeste traganje i moja želja da to podelim sa svima i ja sam koristila alatke. Pravila sam izložbe. Pet izložbi, od kojih je ona jedna monumentalna. Silna izdanja knjiga, više stotina tribina i predavanja, jer taj živi razgovor, to je neprocenjivo. Da se raširi, pa će ti ljudi prenositi na svoju decu, pa će ta deca odrastati uz taj pojam, pa ništa više neće biti isto.”

Govoreći o Milutinu Milankoviću, Nikoli Tesli i Pupinu, Aleksandra ih naziva „zlatnim putokazima”. Pominje autobiografije naučnika o kojima se ne uči o osnovnim i srednjim školama:

„Najbolje što je Nikola Tesla napisao o srpskom narodu u Americi nikada nije prevedeno na srpski jezik, to je katastrofa. Najveći broj njegovih članaka. To je minimum osamsto strana koje nisu prevedene na srpski. Pa kako da znate Teslu? Kad ono što je on pisao, njegove vizije, njegove misli, ne samo ono što je pisao srpstvu, nego misli vezane za nauku, za politiku, bilo za šta, nije prevedeno na srpski jezik. Pa čime se dičimo? (...) Imamo transkript sa suđenja, Pudin je svedočio u Teslinu korist.”

Aleksandra kaže kako postoji dosta prepiski između Mihajla Pupina i Nikole Tesle, ali da se nalaze u privatnim kolekcijama i da ih je za sada nemoguće objaviti. Dalje kaže kako treba popuniti prazna istorijska mesta, da mašta o tome da javnosti sve informacije budu dostupne:

„Ne da se čovek učita u nečije nasleđe, pa da sebe afirmiše, nego da to nasleđe prenosi na sve raspoložive načine do drugih ljudi i da ono krene da gori, da zrači pozitivno, da daje snagu i da osvetljava. (...) Samo da vidiš listu spomenika čiju je izgradnju Pudin finansirao, ne bi ti bilo dobro...”

Vraćamo se na razloge njenog prikupljanja raznih informacija i dokumenata o naučniku, o tome, Ninković Tašić kaže:

„Nekako mi je to bilo važno, da pronesem ono što sam marljivo, u nadahnuću i bez mnogo svesti, jer da sam svest uključivala onda bih se ja ograničila, nego sam malo i srljala. Ali ništa to ne vredi ako se koristi po meri čoveka, a ne po meri naroda, ako ne živi i danas. Kao što nije živelo čitav jedan vek.”

Na dan kada smo Ninković Tašić i ja obavile prvi intervju, sprska zastava je podignuta na Beloj kući, po drugi put u istoriji. Mihajlo Pudin je prisustvovao prvom od dva događaja, Ninković Tašić govori i o tome:

„Mene ljuti danas kada se podigla srpska zastava na Beloj kući, Amerikanci naprave spot, zovu oni, zove arhiv Srbije... (...) Ja vidim dokumentaciju, mnoge detalje, pričam o tome već godinama, sad se obeležava i opet pronalazim glasove u Srbiji i to ljudi na ozbiljnim pozicijama, koji govore da to možda nije tačno, da nema dokaza. I sad vi imate Ameriku koja u Kongresu obeležava, imate američku ambasadu koja to obeležava, imate hiljade dokaza i to opet... Opet je nekako taj lični interes iznad višeg interesa. To je naše ne-

znanje i želja da zaštitimo lične interese i strah... Pupin nije imao straha, nije štitio sopstveni nego viši interes, uvek je štitio viši interes.”

U priči informantkinje prepliću se činjenice i nadahnuta naracija. Jedna od interesantnijih priča je ona koja sledi u narednom citatu.

„Meni je najznačajnija rečenica, kada pita Pupina prijatelj pred kraj života: 'Kako si preživeo sve muke' A Pupin mu odgovara: 'Muke, to ti je kao meka trava po kojoj hodaš. Ako može meka trava da naškodi tvojim stopalima, onda i rđav čovek može da naudi časnom čoveku.' To je neverovatna misao, o snazi i istrajnosti čoveka koga su napadale i Austrougarska, Bugarska i Nemačka tokom Velikog rata, koga su čak i maleni ljudi iz Srbije napadali i vukli...”

Sagovornica nastavlja priču u smeru Pupinovih stavova o srpskom narodu. Iznosi delimično i svoje mišljenje o temi naroda i države. Kao i o tome šta smatra dužnostima jedne zajednice, države:

„U Vašingtonu postu je rekao: 'Izuzetni ljudi mogu činiti izuzetne stvari, ali kurs sudbine jednog naroda nikada neće biti određen sudbinom tih ljudi, nego snagom tradicije tih naroda.' On govori o tome da narod mora da voli svoju državu, ako se izgubi ljubav naroda prema državi, velika je šansa da će se i država izgubiti. Svako mesto mog traganja je ljubav, najčistija i najlepša. A šta je učinio za nas? A nema spomenik u Beogradu...”

Aleksandra nastavlja priču o naučnom doprinosu Mihajla Pupina, odnosno govori kako se ni o tome ne zna mnogo, svakako, po njenom mišljenju, nedovoljno.

„Ja sam očekivala da bude brisana njegova vera i njegovo srpstvo, ali da bude brisana njegova nauka iz naše svesti... Meni se dešavalo da mi profesori plaču na izložbi, jer gledaju na primer Pupinov oscilator, njegov patent, plaču jer to predaju godinama, a nisu znali da je to njegov patent. (...) Da je bio živ da to naplati, mi bismo bili...ne Švajcarska, nego neka, neka zamišljena zemlja. Ali opet, možda ne bismo bili, jer previše je lopova i ljudi koji nemaju ni svesti, ni obraza.. Ko zna, možda bi samo više krali...”

Razgovor se polako bližio kraju. Priča o fondacijama Mihajla Pupina nije ni malo svetla. Ono što je trebalo da ostane budućim generacijama, pre svega budućim studentima, nakon Pupinove smrti je nestalo. Ninković Tašić o tome govori:

„Novac sa svih njegovih fondacija je skinut, Srpsko-amerikanska banka i deo Menhetna koji je Pupin dobio od prijateljice za Kraljevinu Srbiju, ne znamo ko je zloupotrebio dve velike građevine. Sad su tamo oblakoderi... Ko je to prodao i kome, 1946. godina je bila ključna da se sve to sklone i vi više tome ne možete ući u trag... Kaže mi akademik Živojinović: 'Hajde nađi mi ime i prezime!' Ja sam znala da je to nemoguća misija, pa i da nađem, to nije jedan čovek, nego je sistem morao da uzima. Pupin je na svim fondacijama imao ozbiljan kapital, od kamata i ulaganja se napajalo sve što je trebalo, ali do 1946-e. Posle toga nula. Nula na svim fondovima, na tri fondacije...”

Razgovor smo završile Aleksandrinim viđenjem razloga Pupinovog višedecenijskog „nepostojanja” u domaćoj javnosti. I porukom koju moja sagovornica često i na razne načine šalje, a to je težnja za širenjem informacija, odnosno saznanja o Pupinu:

„Možda je trud bio da se ubije nasleđe, ali vi ne možete nešto živo da ubijete, ono cveta, ono čeka sunce, ono čeka malo sunca i malo kiše. I onda kreće da zadivljuje i da napaja. Lepotom i mirisom ako je cvet, a ako je nasleđe, onda ozbiljnom snagom. Tako da sam ja najponosnija kada to utiče na ljude.”

Mitizacija

„Duhovna mapa po kojoj je on hodao, vredna je jednog sveca, a ne čoveka.”

A.N.T.

Razgovori sa Dragišom Matić i sa Aleksandrom Ninković Tašić pružili su mnoštvo informacija, ali što je još važnije, pružili su *uvid* u mitske narative o Mihajlu Pupinu. Aleksandra gotovo uvek govori sa zanosom o Pupinu, između redova se prepliću činjenice, istorija i mitizacija. Moj sagovornik iz Idvora, Dragiša Matić, takođe je sa velikim divljenjem govorio o naučniku. Veliki deo priča mojih informanata sadržao je proverljive podatke, odnosno činjenice, ali ono što je meni kao antropologu bilo zanimljivo jesu značenja koja su tim činjenicama data. Mihajlo Pupin, predstavljen rečima mojih sagovornika zadobija razna svojstva heroja. Oslanjajući se na teoriju Orina Klapa (1948), pokušaću da ukažem na neke od elemenata konstruisanja junaka.

Klap polazi od koncepta Maksa Vebera o *harizmatičnom vođi* i nadovezujući se na njega, navodi četiri vrste nastanka populranih heroja, a to su: spontani porast popularnosti, formalna selekcija, poetična kreacija i na kraju, postepeni porast legendi i priča o heroju (Klap 1948, 135). U pripovedanju mojih sagovornika prisutna je poetična kreacija, kako je Klap naziva. Dragiša Matić i Aleksandra Ninković Tašić su imali priliku da velikom broju ljudi prenesu *legende i priče o heroju*, a njihovi slušaoci su često bila deca¹², upravo ona ciljna grupa koja najmanje kritički može pristupiti dobijenim informacijama.

Kroz tri prikazana intervjua mogli smo uočiti različite elemente poetične kreacije. Neki od citata sagovornice Ninković Tašić koji oslikavaju ovu poetičnost i mitizaciju prilikom opisa Mihajla Pupina i priča o njegovom životu su:

„Klanjaju mu se svi naučnici Amerike”

„Njegov udeo u osnivačkom odboru NASA-e je iskreno *čudesan*...”

„Pupin *nije imao straha*, nije štutio sopstveni nego viši interes, uvek je štutio viši interes.”

12 Izložbu „Pupin – Od fizičke ka duhovnoj realnosti” videlo je 200.00 ljudi, a Idvor posesti oko 10.000 ljudi godišnje. Školske posete su veliki deo ove statistike, te otuda dolazi moja tvrdnja, odnosno zaključak.

„Kada pita Pupina prijatelj pred kraj života: „Kako si preživeo sve muke?” A Pupin mu odgovara: ‘Muke, to ti je kao meka trava po kojoj hodaš. Ako može meka trava da naškodi tvojim stopalima, onda i rdav čovek može da naudi časnom čoveku.’ ”

„A šta je učinio *za nas*? A nema spomenik u Beogradu...”

Pupin je, u Aleksandrinim pričama često predstavljen i kao *Dobročinitelj*, kao onaj koji pomaže siromašnima i nemoćnima, poseduje osobine *Deda Mraza*. Pomaže deci, nezaštićenima i svima kojima je potrebna pomoć (Klapp 1948, 136). On pomaže srpskom narodu tokom i nakon Prvog svetskog rata. Pomaže institucijama, pomaže devojkama koje žele da se udaju, plaća stipendije studentima, gradi crkve, finansira obnove manastira, donira izgradnje spomenika, donira muzičke škole. Ukratko, pomaže svima kojima je pomoć potrebna.

„Lista dobrih dela nije mit, nego da piše našu istoriju, kakvu je mi nikada nismo ispicali.”

„Nisu postojale institucije u Srbiji, a da nisu primile pomoć od Mihajla Pupina”

„I vi kad se suočite sa tom količinom dobrih dela, vi se prvo razoružate, a onda počnete da primete i duhovni nauk i osećate se obaveznim.”

Dragiša Matić takođe govori o Pupinu kao o *Dobročinitelju*, jedan od primera je Pupinova briga o Teslinom sestriću Turbu koji je, kako Dragiša kaže: „doktorske studije završio kod Pupina”. Uloga heroja koju moji informanti dodeljuju Pupinu jeste i *Pepeljuga*. Klap ovaj tip heroja definiše kao ličnost koja je često siročić, osoba koja nema nikakve „izglede” da postigne uspeh, ali koja uprkos predviđanjima postaje uspešna (isto, 136).

Zbog molbe Pupinove majke Olimpijade, dozvoljen mu je nastavak školovanja u Pragu. Mada, kako je informant istakao, „niko nije mislio da će Pupin zaista otići u Prag”.

Kao i ostali junaci iz ove grupe, Pupin potiče iz siromašne sredine, tačnije sa dalekog kontinenta, iz malene zemlje i još manjeg mesta, Idvora. On nema novca ni znanja, ali zahvaljujući svom trudu i nekim povoljnim okolnostima, on postaje, više nego uspešan. O tome su govorili moji informanti, ali i sam Mihajlo Pupin u svojoj autobiografiji „Sa pašnjaka do naučenjaka” (Pupin 1929).

Zanimljivo je da u dva različita konteksta Pupin biva popularizovan: početkom dvadesetog veka u SAD-u i početkom dvadeset prvog veka u Srbiji. U američkom kontekstu, Pupin biva heroizovan *formalnom selekcijom*, odnosno dodelom raznih nagrada, priznanja, medalja i počasnih doktorata. U srpskom kontekstu, jedino priznanje koje je Pupin tokom života dobio, jeste počasni doktorat Univerziteta u Beogradu. Njegova tadašnja popularnost u Srbiji nije bila ni približna onoj koja je postojala u Americi. Isto tako, on danas ne predstavlja aktuelni kulturni fenomen u SAD-u. Dragana Antonijević smatra da heroj učestvuje u političkim strategijama u dva navrata: „Prvi put kada sam učestvuje i gradi svoj uticaj, pozicije i moć koristeći ugled koji je stekao i drugi put

kada ga potonje političke i društvene elite koriste kao moćan simbol u političke svrhe” (Antonijević 2007b, 23, 24). Ne smatram da moja dva informanta predstavljaju deo političkih elita, niti da je njihov društveni uticaj ogroman. Kako Aleksandra Ninković Tašić kaže:

„Ne da se čovek učita u nečije nasleđe, pa da sebe afirmiše, nego da to nasleđe prenosi na sve raspoložive načine do drugih ljudi...”

„Da se (znanje) raširi, pa će ti ljudi prenositi na svoju decu, pa će ta deca odrastati uz taj pojam.”

Smatram, međutim, da saznanja mojih sagovornika, priče i legende koje pripovedaju u određenim situacijama bivaju politički upotrebljene. U savremenom kontekstu kroz političku popularizaciju srpsko-američkog „prijateljstva”, Pupin predstavlja određenu sponu ovih dveju kultura. Takođe, Pupinov izraženi nacionalizam, koji je deo jednog sasvim drugog kulturnog, prostornog i istorijskog konteksta biva upotrebljen u savremenom srpskom kontekstu, za popularizaciju savremenih nacionalnih ideologija, što dalje omogućava identifikaciju svih onih koji ove ideologije danas podržavaju. Zbog svega navedenog, verujem da Mihajla Idivorskog Pupina možemo smatrati mitizovanom ličnošću, odnosno kulturnim herojem u savremenom srpskom kontekstu.

Zaključak

Cilj ovog teksta bio je da ukaže na procese mitizacije i popularizacije Mihajla Pupina (1854–1935) u savremenom srpskom kontekstu. U početnim poglavljima data su određenja pojmova (kulturnog) heroja i mita, a za njima je sledio opis istraživačkog metoda. U nastavku je objašnjen pojam *pupinizacija* i opisani su rezultati kratkog terensko istraživanja, obavljenog u Idvoru 2017. godine. Mitski narativi o Mihajlu Pupinu predstavljeni su kroz intervju sa učiteljem iz Idvora, Dragišom Matić i sa autorkom izložbe „Pupin – Od fizičke ka duhovnoj realnosti”, Aleksandrom Ninković Tašić. Pomenuta izložba, održana u Istorijskom muzeju Srbije, takođe je predstavljena u kratkom poglavlju. U poslednjem delu rada interpretirani su rezultati dobijeni istraživanjem, odnosno objašnjeni su određeni procesi mitizacije Mihajla Pupina. Moja namera nije bila da razdvojim činjenice, odnosno istinu od mita, iako verujem da bi se i o tome mogao napisati kvalitetan naučni članak. Nastojala sam da objasnim i istražim hipotezu koja pretpostavlja da savremena popularnost Mihajla Pupina nije rezultat spontanog procesa, već posledica mitskih pripovesti. Smatram da je ova teza potvrđena i objašnjena kroz prikaze i analizu intervju obavljenih sa informantima koje smatram kreatorima mitskih narativa o Pupinovom životu.

Uverena sam da kulturni heroji i mitske priče predstavljaju aktuelne fenomene u različitim kulturnim kontekstima, te da su *plodno tle* za antropološke analize širom sveta. U slučaju Mihajla Pupina, ostalo je još neistraženih i nea-

naliziranih elemenata (auto)mitizacije i savremene popularnosti ovog naučnika i diplomate. Samim tim, ostaje i prilika za neka buduća istraživanja i pisanje članaka o ovoj i sličnim temama.

Literatura

- Antonijević, Dragana. 2007a. *Karađorđe i Miloš: Između istine i predanja*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- Antonijević, Dragana. 2007b. *Karađorđe i Miloš: Mit i politika*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- Bergen, Davis. 1938. Michael Idvorsky Pupin. *National Academy of Sciences of Unated States of America*, biographical Memoirs, volume XIX, 305–323.
- Bošković, Aleksandar. 2006. *Mit, politika, ideologija: ogledi iz komparativne antropologije*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Bošković, Aleksandar. 2014. *Antropološke perspektive*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Bošković, Aleksandar. 2015. Ozbiljne igre: Teorija u antropologiji posle 1980-ih. *Etnoantropološki problemi*, no. 10 (1), pp. 19–41.
- Elijade, Mirča. 2002. *Sveto i profano*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Kennely, E. Arthur. 1935. Michael Idvorsky Pupin. *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 75, No. 4 (1935), pp. 335–338
- Klapp, E. Orrin. 1948. The Creation of Popular Heroes. *The American Journal of Sociology*, Vol. 54, No. 2, Sep. pp. 135–141.
- Klapp, E. Orrin. 1949a. Hero worship in America. *American Sociological Review*, Vol. 14, No. 1, Feb. pp. 53–62.
- Klapp, E. Orrin. 1954. Heroes, Villains and Fools, as Agents of Social Control. *American Sociological Review*, Vol. 19, No. 1, Feb. pp. 56–62.
- Kovačević, Ivan. 2006. *Mit i umetnost*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- Kovačević, Ivan. 2007a. Ko je ubio Džoa Magarca. *Etnoantropološki problemi* n.s. god. 2. sv. 2, 103–120.
- Kovačević, Ivan. 2007b. Sremski berberin u vremenima promena. *Etnoantropološki problemi* n.s. god. 2. sv. 1, 11–27.
- Martinović, Dragoljub; Cucić Dragoljub. 2016. *Naučnik i patriota Mihajlo Idvorski Pupin*. Beograd: Školski servis „Gajić”.
- Pupin, I. Michael. 1918. *Serbian Orthodox Church*. London: John Murray.
- Pupin, Mihajlo. 1929. *Sa pašnjaka do naučenjaka*. Novi Sad: Matica srpska.
- Pupin, Mihajlo. 2005a. *Diplomatska misija*. Beograd: AOS.
- Pupin, Mihajlo. 2005b. [1927]. *Nova reformacija: Od fizičke ka duhovnoj realnosti*. Beograd: AOS.
- Pupin, Mihajlo. 2005c. [1930] *Romansa mašina*. Beograd: AOS.
- Žikić, Bojan. 2011. Kingdom come, but Who is The King? Essay on The Concept of Ambiguity as Claimed by E.R. Leach. *Antropologija* 11, sv. 1: 9–19.

Primljeno: 12. 10. 2020.

Odobreno: 30. 12. 2020.

Nina Zdravković

From Pasture to Culture Hero – Processes of Mythization of Mihajlo I. Pupin in the Contemporary Serbian Context

Abstract: Michael Idvorsky Pupin (1854–1935) has represented a phenomenon in the modern Serbian context starting from the second decade of the twenty-first century, although he lived and worked in the late nineteenth and early twentieth centuries in the United States. This Serbian-American scientist and diplomat appeared as the main character in a television commercial in 2018, he was the central figure of the exhibition "Pupin – From Physical to Spiritual Reality" (2015–2017) in the Historical Museum of Serbia, books are being written about him, and numerous films and shows are being made. Assuming that the popularity of Pupin's character is not the result of spontaneous processes, and that he has become popularized and mythologized by certain interest groups, I tried to reflect on the process which led to this outcome, and to determine why it occurred a century after the scholar's life. This review paper will firstly consider whether Pupin can be seen as a cultural hero and whether his character has undergone the processes of mythization.

Key words: Michael Pupin, Culture Hero, Pupinization, Heroization, Mythization